

Bæredygtighed – en fagdidaktisk udfordring til samfundsfag

MOGENS HANSEN

Der kan vel næppe tænkes et mere aktuelt tema for et temanummer af POLIS end *bæredygtighed i fagdidaktisk perspektiv*, vel vidende at selve bæredygtighed på mange måder er så »slidt«, at det nærmer sig det indholdstomme. Ambitionen med dette nummer er imidlertid at give begrebet et *samfundsvidenskabeligt indhold og perspektiv*.

Når bæredygtighed er valgt som tema for dette nummer af POLIS, skyldes det naturligvis, at den miljø- og klimakrise, der i dag står som et videnskabeligt baseret faktum, nødvendigvis må få indflydelse på undervisningen i samfundsfag. Det er vel i dag næppe muligt at forestille sig, at bæredygtighed, miljø og klima ikke skulle indgå i samfundsfagsundervisningen på et eller andet tidspunkt – uanset på hvilket niveau man befinder sig i uddannelsessystemet.

At bæredygtighed, miljø og klima indgår som emne i undervisningen, rejser imidlertid en række fagdidaktiske spørgsmål, som det er intentionen at artiklerne i dette nummer af POLIS kan være med til at diskutere og kvalificere:

- Selve begrebet blev i sin oprindelige betydning (Brundtlandrapporten fra 1987) defineret som, at man »*skaffer menneskene og miljøet det bedste uden at skade fremtidige generationers mulighed for at dække deres behov*«. Selv om begrebet nødvendigvis må tage udgangspunkt i naturvidenskaben, implicerer definitionen af bæredygtighed en lang række samfundsvidenskabelige problemstillinger: Hvilke økonomiske, sociale og politiske forhold skal være

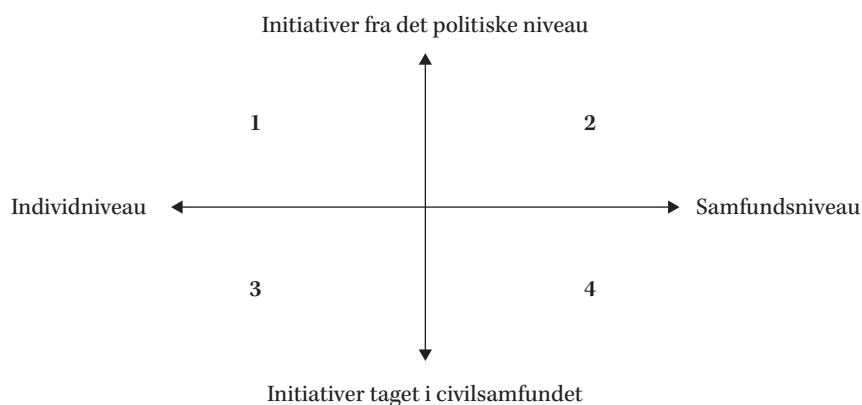
med til at sikre både mennesker og miljø det bedste (hvad dette så indebærer)? Hvilke økonomiske, sociale og politiske forhold skal sikre, at fremtidige generationer får mulighed for at dække deres behov? Hvilke politiske og økonomiske beslutninger skal træffes, hvis fremtidens samfund skal leve op til denne definition af bæredygtighed?

Med andre ord, kan man ikke tale om et begreb som bæredygtighed uden at inddrage samfundsvidenskabelige problemstillinger. På den anden side rejser det spørgsmålet om, i hvilken udstrækning samfundsfaglærerne skal have elementært kendskab til naturvidenskabelige sammenhænge for at kunne gennemføre undervisning i undervisningsforløb, der involverer miljø og klima. Det rejser helt klart nogle kompetencespørgsmål til lærerne, da det vil være undtagelsen, at undervisningsforløb med udgangspunkt i miljø og klima vil være tilrettelagt tværfagligt.

- Når dette er konstateret, rejser spørgsmålet sig naturligvis om, hvordan bæredygtighed konkret kan indgå i samfundsfagsundervisningen? I den danske samfundsfagstradition er faget konstitueret af de faglige hovedområder: økonomi, politologi, sociologi og international politik, og det er naturligvis oplagt, at emnet kan indgå i alle de faglige discipliner med forskellig vægt – og naturligvis også som tværgående projekter. Men på baggrund af emnets vitale betydning kan man stille det spørgsmål, om bæredygtighed skal have status som et »overliggende« emne og obligatorisk emne? I den nuværende formålsformulering lægges der vægt på demokrati og uddannelse af aktive borgere, men skal man overveje, om bæredygtighed skal have samme overordnede placering i samfundsfagsundervisningen? Det er en tendens, man kan iagttage i andre lande, blandt andet Norge, hvor begrebet (i øvrigt på linje med medborgerskab) skal indgå i alle fag på alle niveauer.
- Skal bæredygtighed indgå som et normativt projekt (på linje med uddannelsen til demokrati) i samfundsfagsundervisningen, og hvordan skal man i givet fald sikre et af fagets vigtigste formål, nemlig at udvikle elevernes og de studerende kritiske sans, også over for områder som bæredygtighed.

- I forlængelse af dette kan man også stille det spørgsmål, om bæredygtighed vil være en mulighed for i højere grad at leve op til et af samfundsfags vigtigste formål, nemlig at uddanne aktive samfundsborgere? Kan undervisningen i bæredygtighed skabe nye og anderledes muligheder for konkrete udadrettede aktiviteter i forhold til eksempelvis konkrete miljø- og klimaprojekter og på den måde gøre eleverne mere aktive?
- I forlængelse af dette kan man diskutere forholdet mellem elevernes viden, holdninger og handlinger. Det er givet, at *viden* om bæredygtighedsbegrebet skal indgå i samfundsfagsundervisningen, men hvordan skal undervisningen påvirke elevernes *holdninger* og kritiske stillingtagen? Og skal undervisningen lægge op til, at eleverne skal *handle* i overensstemmelse med intentionerne om bæredygtighed?
- Med udgangspunkt i denne problemstilling er det oplagt at diskutere, hvordan elevernes engagement i miljø- og klimaspørgsmål kan integreres i undervisningen. Dette kan for eksempel gøres med udgangspunkt i følgende model:^{*}

Model over klimainitiativer

^{*} Inspireret af Jens Hoff: Co-creation of climate change mitigation policies: The superiority of a community-based approach, findes på [https://forskning.ku.dk/soeg/result/?pure=da%2Fpublications%2Fcocreation-of-climate-change-mitigation-policies\(bc03b2a6-4793-4a4d-9a0f-98c2eba4b855\).html](https://forskning.ku.dk/soeg/result/?pure=da%2Fpublications%2Fcocreation-of-climate-change-mitigation-policies(bc03b2a6-4793-4a4d-9a0f-98c2eba4b855).html)

Den vertikale akse viser, hvorfra initiativet til klimahandlinger kommer. Initiativerne kan komme fra enten staten/det politiske niveau eller fra civilsamfundet. Der er naturligvis tale om et continuum, da klimainitiativer ofte bliver taget i samarbejde mellem civilsamfundsorganisationer og det politiske niveau.

Den horisontale akse viser, hvad målet er for klimainitiativer. Er det initiativer, som retter sig mod det enkelte individ og dets adfærd, for eksempel med hensyn til forbrug, eller er der tale om initiativer, der er rettet mod kollektive ændringer, for eksempel udbygning af nye klimavenlige transportformer?

I felt 1 drejer det sig om politiske initiativer, der er rettet mod det enkelte individs adfærd, for eksempel i form af afgifter og skatter, der skal påvirke forbrugeradfærden. I felt 2 drejer det sig om politiske initiativer, der retter sig mod et samfundsniveau. Det kan for eksempel dreje sig om anlæggelse af vindmølleparker.

Felt 3 omfatter initiativer, der er taget af borgerne selv i bæredygtig retning i form af eksempelvis bæredygtigt forbrug og miljørigtige transportvaner, altså initiativer, der i sidste ende beror på borgernes egne normer og overbevisninger. Endelig omfatter felt 4 situationer, hvor grupper af borgerne eller civilsamfundsorganisationer tager bæredygtighedsinitiativer, for eksempel i form af oprettelse af andelsforeninger og organisering af hele bydele/landområder i bæredygtig retning.

Pointen med denne model er også at vise, at man kan tage forskellige fagdidaktiske udgangspunkter i undervisningen. De forskellige perspektiver kan være med til at give bæredygtighedsbegrebet et samfundsvidenskabeligt indhold, disse kan trække tråde til økonomiske, politiske og sociologiske problemstillinger og dermed anvende samfundsvidenskabelige teorier og begreber i analysen og diskussionen af bæredygtighed.

- Som påpeget ovenfor er selve begrebet bæredygtighed i sin karakter tværfagligt. Derfor bliver det også centralt at diskutere, hvordan samfundsfag kan indgå i tværfaglige sammenhænge, når det drejer sig om bæredygtighed, miljø og klima. Derfor vil en række af artiklerne have en

tværfaglig karakter, selv om det primære fokus vil være på de fagdidaktiske perspektiver i samfundsfag. Denne problemstilling kan også relateres til ovenstående model over klimainitiativer, da disse kan inddrage både naturvidenskabelige og humanistiske aspekter.

Om dette nummer

Som ovenstående viser, er der nok af fagdidaktiske udfordringer at tage fat på for samfundsfaglærerne. Artiklerne i dette nummer har to fælles omdrejningspunkter: for det første hvordan selve begrebet bæredygtighed skal forstås i et samfundsvidenskabeligt og fagdidaktisk perspektiv, og for det andet hvordan vi tilrettelægger undervisningen i bæredygtighed, så denne lever op til samfundsfags overordnede formål: at uddanne vidende, kritiske og aktive medborgere.

Torben Spanget Christensen, Ane Qvortrup og Jonas Teglbjærg tager i deres artikel om danske gymnasieelevers ræsonnementer om bæredygtighed udgangspunkt i en konkret undersøgelse af elevernes holdning til bæredygtighed. Undersøgelsen peger på et begrænset engagement fra elevernes side, hvilket naturligvis i sig selv er en didaktisk udfordring. Artiklen diskuterer desuden kravene til en undervisning, der inddrager bæredygtighed i en samfundsvidenskabelig sammenhæng. Der argumenteres for, at bæredygtighed skal være en central af undervisningen, da det med Klafskis ord er et af tidens vigtigste (eller måske snarere det vigtigste) epokale problemer. Men der skal også stilles krav om, at undervisningen er kritisk og sætter eleverne i stand til at træffe selvstændige beslutninger og deltage aktivt i samfundslivet. Der advares også imod, at undervisningen skal blive moraliserende, da det hverken er i den danske undervisningstradition eller fremmende for elevernes engagement.

Carsten Linding Jacobsen og Katrine Smedemark Sørensen tager i deres artikel om samfundsfag, bæredygtighed og verdensmål udgangspunkt i et konkret samarbejde mellem en folkeskole og læreruddannelsen. Det påvises, at det konkrete samarbejde, der har omfattet fagdage, udadvendte aktiviteter og rollespil, har medvirket til, at eleverne er blevet mere aktive

i undervisningen. Ikke mindst rollespil viser sig at åbne muligheder for, at eleverne i højere grad får forståelse af forskellige dimensioner, hvilket med artiklens ord giver større muligheder for myndiggørelse af eleverne. Artiklen indeholder også konkrete tanker om indholdet af undervisningen i samfundsfags forskellige discipliner.

Nikolaj Elf, Thomas Skovgaard og Connie Svabo introducerer begrebet økoliteracy. Begrebet er i deres forståelse både et fagligt kompetencebegreb, der dækker over elevernes indsigt og evne til at håndtere økologiske spørgsmål og problemstillinger, og et dannelsesbegreb, der dækker over, at mennesker skal have en forståelse for og viden om økologiske systemer.

Med dette udgangspunkt diskuterer de, hvordan man didaktisk kan tilrettelægge undervisningen i både de enkelte fag, herunder samfundsfag, og på tværs af fagene.

De argumenterer for, at undervisningen skal tage udgangspunkt i det lokale for blandt andet bedre at kunne engagere eleverne, men med sigte på en forståelse af de globale sammenhænge.

Hassan Aydi og Camilla Lærke Clausen diskuterer udfordringerne med at etablere en ny studieretning på hhx med fokus på grøn økonomi. De peger blandt andet på, at toning af undervisningen i retning af grøn økonomi kan være en udfordring i forhold til det traditionelle indhold i økonomifaget. Dette rejser det yderst relevante spørgsmål, om det vil være nødvendigt at

korrigere læreplanerne, hvis der skal være plads til, at grøn økonomi og bæredygtighed skal være en central del af undervisningen. Artiklen peger også på vigtigheden af samarbejde med virksomheder og organisationer for at give undervisningen i grøn økonomi konkrete perspektiver.

Et andet centralt tema i deres artikel er spørgsmålet om elevinteresse og elevmotivation, da det i det konkrete tilfælde har vist sig vanskeligt at rekruttere tilstrækkeligt med elever.

Morten Nielsen Hasselbalch og Michael Bang Sørensen tager i deres artikel, samfundsfagsundervisning med fokus på dialogisk undervisning og bæredygtighed, udgangspunkt i behovet for styrkelsen af elevaktiviteten for at skabe engagement i undervisningen i bæredygtighed. Dette gøres ved at gennemgå principperne for den dialogiske undervisningen, hvor der blandt andet sættes fokus på elev-til-elev-relationerne og den ligeværdige diskussion mellem eleverne om centrale bæredyg-

tighedsproblematikker. Der argumenteres for, at denne form for undervisning giver mulighed for at forbinde det personlige med det faglige, individet og fællesskabet.

Der argumenteres også for, at undervisningen i bæredygtighed skal være en vigtig del af undervisningen i alle fagets discipliner. Dette rejser – på linje med andre artikler i dette nummer af POLIS – det spørgsmål, om der bør tænkes på en ændring af læreplanen.

Julie Lindholm diskuterer i sin artikel, Uddannelse i bæredygtighed, behovet for at tænke bæredygtighed ind i dannelsesdiskussionen. Dannelse handler ifølge artiklen om at klæde eleverne på til at indgå i verden på en ansvarlig måde. Derfor skal undervisningen i bæredygtighed både omfatte evnen til at tage ansvar og deltage aktivt ved at påvirke beslutningstagerne. Med udgangspunkt i en række centrale udsagn fra en række forfattere som Klafski, Peter Kemp m.fl. argumenteres der for, at undervisningen må have et handlingsperspektiv, da man ikke kan tænke dannelse uden også at tænke ansvarlig handling. Endelig peges der konkret på, hvordan FN's verdensmål kan være et udgangspunkt for at inddrage de forskellige discipliner inden for samfundsfag.

Afslutningsvis bringes en anmeldelse af Anders Stig Christensens bog: Samfundsfagsdidaktik. Livsverden, fag og politisk dannelse.

En stor tak til forfatterne for at bidrage til POLIS 4 og den vigtige diskussion om bæredygtighed i samfundsfagsdidaktisk perspektiv. En særlig tak til Torben Spanget Christensen og Morten Nielsen Hasselbalch for at have været med til at give idéer til dette nummer.

God læselyst!
Mogens Hansen
Redaktør